

Детермінанти міжнародної конкурентоспроможності національних регіонів у глобальному економічному просторі

ІРИНА БРИКОВА*

АНОТАЦІЯ. У статті автором досліджено теоретичні засади міжнародної конкурентоспроможності регіонів (країв), проаналізовано основні сучасні методики ідентифікації чинників крайової конкурентоспроможності, виокремлено детермінанти міжнародної конкурентоспроможності національних регіонів в умовах глобальної конкуренції, запропоновано модель визначення факторів міжнародної конкурентоспроможності країв.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Міжнародна конкурентоспроможність регіонів, фактори регіональної конкурентоспроможності, міжнародний конкурентний статус регіону, модель «циліндру конкурентоспроможності краю», стратегія підвищення міжнародної конкурентоспроможності регіону.

Вступ

Одним з проявів динамізації процесу глобалізації в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. є перетворення окремих територіальних утворень – регіонів¹, міст, локалітетів – на самостійних економічних агентів, які на сьогодні паралельно з національними державами, наднаціональними інституціями (інтеграційними угрупованнями та міжнародними організаціями), транснаціональними корпораціями виступають автономними суб'єктами ієрархічної світогосподарської системи. Дану тезу підтверджує той факт, що провідні міжнарод-

* Брикова Ірина Володимирівна — переможець конкурсу молодих учених (1 місце), що проводився 15 травня 2007 року в Київському національному економічному університеті ім. В. Гетьмана за сприяння Центру торгової політики та права Оттави (Канада) при Карлтонському університеті та Університеті м. Оттави й Канадського агентства міжнародного розвитку (СІДА). Ірина Брикова — асистент кафедри міжнародної економіки Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. Має кілька наукових публікацій. Сфера наукових інтересів: міжнародна конкурентоспроможність регіонів, глобалізація, регіоналізація, глобальна конкуренція.

¹ У даній праці автор використовує категорію «регіон» у значенні окремої адміністративної одиниці певної держави.

дні організації, діяльність яких спрямована на оцінку конкурентоспроможності ключових акторів глобальної економіки, включають до своїх рейтингів окремі національні регіони певних держав². Так, експерти ОЕСР зазначають: «Забезпечення регіональної динаміки перетворилося на ключову проблему економічної політики країн-членів ОЕСР протягом останнього десятиліття. Це пояснюється тим, що лише 10 % країв створили більше половини робочих місць у період 1996–2002 рр. Тобто загальний добробут держави створюється обмеженою кількістю національних регіонів»³. Радикальна зміна міжнародного статусу національних регіонів зумовлена, з одного боку, дією загального закону нерівномірності економічного розвитку, а з іншого — такими чинниками.

1. Поглибленням процесів спеціалізації та подальшої регіональної концентрації суспільного виробництва. Так, за даними ОЕСР, у країнах-членах даної організації в середньому 38 % ВВП створюється лише у 10% національних регіонів⁴. Крім того, спостерігається поширення ефекту економічної агломерації, суть якого ось у чому: чим вища щільність населення певного краю, тим вищим для нього є показник ВВП на душу населення. Даний факт підтверджується численними прикладами стрімкого розвитку приміських та столичних регіонів багатьох країн (Аттика в Греції, Уусіма в Фінляндії, Будапешт в Угорщині, Великий Лісабон у Португалії), які виступають потужними «двигунами» економічного розвитку власних держав.

2. Виникненням феномену «нової регіоналізації»⁵, що виявляється у формуванні регіонів, які не пов'язані з адміністративним поділом країни та характеризуються високим міжнародним конкурентним статусом. За висловом ідеолога концепції нового регіоналізму М. Кітінга, «новий регіоналізм характеризується двома пов'язаними між собою особливостями: він не обмежується кордонами національного господарства; він стикає між собою регіони в конкурентній боротьбі, а

² <http://www.imd.ch/research/publications/wcy/upload/Overall%202006.pdf>

³ OECD, *Regions at a Glance*, 2005, P. 3.

⁴ Там само. — P. 26.

⁵ *Кітінг М.* Новий регіоналізм в Западній Європе // *Логос*. — 2003. — №6 (40). — С. 81.

не надає їм нові ролі у системі міжнародного поділу праці»⁶.

3. Активізацією регіоналізації державної політики, а саме делегуванням значної кількості управлінських повноважень та координаційних функцій з національного на крайовий рівень. Прикладами виступають процеси федералізації в Бельгії або передача значного обсягу повноважень центральною владою місцевим органам самоврядування у Великій Британії.

Отже, глобалізація надає національним регіонам статусу стратегічних гравців світового ринку, перетворюючи їх на активних автономних суб'єктів міжнародної системи конкурентної взаємодії. Саме в даному контексті особливої актуальності набуває проблематика забезпечення конкурентоспроможності національних

регіонів як їх здатності відповідати на виклики глобального середовища, визначаючи, створюючи та розвиваючи локальні конкурентні переваги.

Дослідженню теоретичних основ міжнародної конкурентоспроможності країв присвячено праці закордонних економістів М. Портера⁷, П. Кругмана⁸, Р. Камані⁹, Р. Мартіна та П. Санлея¹⁰, І. Бегга¹¹; соціологічні аспекти територіального розвитку висвітлено в працях Р. Флориди¹², А. Венебла¹³; інноваційні фактори регіональної динаміки проаналізовано скандинавськими економі-

стами Б. Ашеймом та А. Ісаксеном¹⁴. Масштабні дослідження методологічних засад забезпечення конкурентоспроможності на мезорівні проведено російськими до-

⁶ Там само. — С. 82.

⁷ *Porter M.* Конкуренция: Пер с англ. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2000. — 495 с.

⁸ *Krugman P.* Making sense of the competitiveness debate. — *Oxford Review of Economic Policy*. — 12(3). — 1996. — P. 17—25.

⁹ *Camagni R.* On the concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading? — *Urban Studies*. — Vol.39. — № 13. — 2002. — P. 2395—2411.

¹⁰ *Martin R., Sunley P.* Slow convergence? Post-neoclassical Endogenous Growth Theory and Regional Development. Working Paper 44, ERSC Center for Business Research. University of Cambridge. Cambridge, 1996.

¹¹ *Begg I.* Cities and competitiveness. — *Urban Studies*. — Vol. 36. — 1999. — P. 795—809.

¹² *Florida R.* (2002), *The Rise of the Creative Class*, New York: Basic Books.

¹³ *Venables, A. J.* (2003), «Buzz: The Economic Force of the City», Paper presented at the DRUID Summer Conference 2003 on «Creating, sharing and transferring knowledge: the role of geography, institutions and organizations», Elsinore, Denmark.

¹⁴ *Asheim, B., Isaksen, A.* Location, agglomeration and innovation: Towards regional innovation system in Norway? STEP GROUP Report № 13-96, Oslo, 1996. — 64 p.

слідниками Н. Калюжновою¹⁵, А. Гранбергом¹⁶, Л. Шеховцевою¹⁷, М. Гельвановським, І. Трофімовою, В. Жуковською¹⁸, О. Селезньовим¹⁹. Окремі аспекти забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національних регіонів розкрито в працях вітчизняних дослідників А. Поручника²⁰, Л. Антонюк²¹, В. Чужикова²², С. Соколенка²³, З. Варналія²⁴.

Водночас необхідно зазначити, що подальшого комплексного аналізу потребує механізм впливу глобальних процесів суспільного розвитку на позиціонування регіонів в ієрархії міжнародних конкурентних відносин та, відповідно, визначення факторів підвищення крайової конкурентоспроможності в умовах глобальної конкуренції. Крім того, великого значення набуває проблематика розробки теоретичних основ стратегії підвищення міжнародного конкурентного статусу національних країв у довгостроковій перспективі.

Виходячи із цього, автор поставив за мету в даній статті проаналізувати сучасні методики ідентифікації чинників регіональної конкурентоспроможності; визначити та систематизувати основні детермінанти економічного розвитку регіонів в умовах поглиблення процесів глобалізації світового господарства та на основі проведеного дослідження запропонувати модель визначення чинників регіональної конкурентоспроможності як теоретичної основи розробки стратегії підвищення міжнародного конкурентного статусу національних країв у глобальному економічному просторі.

¹⁵ Калюжнова Н. Я. Конкурентоспособность российских регионов в условиях глобализации. — М.: Теис, 2004. — 526 с.

¹⁶ Гранберг А. Г. Основы региональной экономики. — М.: ГУ ВШЭ, 2004. — 493 с.

¹⁷ Шеховцева Л. С. Конкурентоспособность региона: факторы и метод создания // Маркетинг в России и за рубежом. — 2001. — № 4. — С. 23.

¹⁸ Гельвановский М., Трофимова И., Жуковская В. Конкурентоспособность в микро-, мезо-, макроуровневом измерении // Российский экономический журнал. — 1998. — № 2. — С. 18.

¹⁹ Селезнёв А. З. Конкурентные позиции и инфраструктура рынка России. — М.: Юрист, 1999, С. 30.

²⁰ Поручник А. М., Чужиков В. І. Сучасна парадигма регіонального розвитку постсоціалістичних країн: Зб. наук. праць «Економіка та підприємництво». Випуск 9. — К.: КНЕУ, 2002.

²¹ Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації. — К.: КНЕУ, 2004. — 276 с.

²² Чужиков В. І. Регіональні інтеграційні стратегії постсоціалістичних країн Європи. — К.: КНЕУ, 2003. — 296 с.

²³ Соколенко С. І. Кластери в глобальній економіці. — К.: Логос, 2004. — 848 с.

²⁴ Варналій З. С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку // www.niss.gov.ua.

**Теоретичні засади міжнародної
конкурентоспроможності регіонів**

Перетворення окремих територій – регіонів, міст, локалітетів – на стратегічних гравців глобальних ринків вимагає розробки концепції міжнародної конкурентоспроможності країв, оскільки традиційний конкурентний аналіз не розглядає територіальні утворення як суб'єктів конкуренції. Необхідно зазначити, що серед вітчизняних та зарубіжних науковців немає спільного погляду щодо визначення сутності поняття «міжнародна конкурентоспроможність регіону», що пояснюється його складністю та багатоаспектністю.

На сучасному етапі розвитку теорії міжнародної конкуренції виокремлюють два підходи до трактування даної категорії. Перший розглядає крайову конкурентоспроможність як агрегований показник конкурентоспроможності локальних фірм, другий – як похідну функцію від показника макроекономічної, тобто національної, конкурентоспроможності²⁵. Водночас певна група вчених

дотримується іншої думки щодо ідентифікації міжнародної конкурентоспроможності регіону. Вони твердять, що регіональна конкурентоспроможність не є простою інтерпретацією макроекономічної чи мікроекономічної конкурентоспроможності, тобто краї не можна аналізувати ні як просту сукупність компаній, ані як спрощену модель національної економіки²⁶. Ми погоджуємося з даною тезою та стверджуємо, що міжнародна конкурентоспроможність регіону – це його здатність в умовах зовнішньої конкуренції на основі ефективного використання традиційних та створення унікальних ресурсів локального розвитку стимулювати підвищення продуктивності виробництва та рівня життя місцевого населення у довгостроковій перспективі.

Основою формування конкурентоспроможності будь-якого економічного фактора виступають конкурентні переваги. За твердженням російського вченого Р. А. Фатхутдінова, конкурентна перевага – це певна ексклюзивна цінність, якою володіє суб'єкт та яка

²⁵ Брикова І. В. Теоретичні основи міжнародної конкурентоспроможності регіону // Економіка та підприємництво. — 2006. — № 17. — С. 61—70.

²⁶ Cellini R., Soci A. Pop competitiveness. — Banca Nazionale del Lavoro. — Quarterly Review. — LV 220. — P. 71—101.

надає йому переваги перед конкурентами²⁷. Ступінь реалізації конкурентних переваг визначає конкурентний статус учасників глобальних конкурентних відносин. Варто відзначити, що концепція конкурентних переваг була розроблена лише на початку 90-х рр. ХХ ст. американським економістом М. Портером²⁸, як альтернатива теорії порівняльних переваг Д. Рікардо²⁹, що виступала теоретичною основою міжнародної торгівлі та конкуренції протягом ХІХ ст. Згідно з принципом порівняльних переваг країна (регіон) отримує значний вигравш, якщо сконцентрує ресурси на найефективніших виробництвах (які потребують найдешевших факторів виробництва) та експортуватиме їх продукцію на світові ринки. Однак, на думку М. Портера, рікардіанський підхід не виправдовується на сучасному етапі розвитку теорії конкуренції, тому що не пояснює механізм формування конкурентоспроможності суб'єктів господарювання в умовах глобалізації, коли традиційні ресурси (земля, праця, капітал) стають загальнодоступними за світовими цінами. Саме тому він наголошує, що глобальна економічна система вимагає розробки більш динамічного принципу конкурентних переваг, суть якого у зменшенні виробничих витрат на основі постійної інноваційної діяльності³⁰. Крім того, дослідник зазначає, що створення та підвищення конкурентних переваг — це високолокалізований процес, оскільки відмінності національних економічних структур, систем цінностей, культур, інституцій та особливості історичного розвитку значною мірою впливають на конкурентні позиції суб'єктів господарювання. Тож лише наявність унікальних локальних переваг, тобто таких, що не можуть бути скопійовані та відтворені в інших місцях, є передумовою підвищення конкурентоспроможності регіонів в епоху глобальної конкуренції. Саме в даному контексті надзвичайної актуальності набуває проблематика ідентифікації індивідуальних чинників крайової динаміки як необхідних передумов формування та нарощення конкурентних переваг і піднесення конкурентоспроможності регіону.

²⁷ Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации. — М.: ЭКСМО, 2004. — С. 200.

²⁸ Porter M. (1990) *The Competitive Advantage of Nations*, London, Macmillan.

²⁹ Ricardo D. *On the Principles of Political Economy and Taxation*, 1817.

³⁰ Porter M. (1998) *Clusters and the New Economic of Competition*. Harvard Business Review. Nov.-Dec. — P. 78.

Сучасні методики ідентифікації чинників регіональної конкурентоспроможності

Переосмислення гео економічних позицій національних регіонів у системі глобальних конкурентних відносин та зростання їх ролі в процесах підвищення міжнародного конкурентного статусу власних держав перетворює питання забезпечення регіональної конкурентоспроможності на центральну проблему не лише економічних досліджень науковців, а й урядів країн світу.

Необхідно зазначити, що за даних умов особливого значення набуває ідентифікація факторів локальної динаміки, як необхідної передумови розробки ефективних стратегій крайового розвитку.

На сучасному етапі розвитку теорії міжнародної конкуренції виділяють дві групи емпіричних досліджень, предметом аналізу яких є ідентифікація чинників (необхідних передумов) міжнародної конкурентоспроможності регіонів:

– дослідження, які фокусуються на визначенні ролі певного чинника у формуванні крайових конкурентних переваг;

– дослідження, які аналізують феномен конкурентоспроможності національних регіонів, як результат системної взаємодії ряду чинників.

У даній роботі ми наголошуємо саме на комплексних методиках визначення детермінантів регіонального розвитку в умовах глобальної конкуренції та, зокрема, розглядаємо такі праці:

– Щорічник глобальної конкурентоспроможності Інституту розвитку менеджменту в Лозанні (IMD World Competitiveness Yearbook)³¹;

– дослідження експертів Європейської Комісії (Second Report on Economic and Social Cohesion³²; A Study on the Factors of Regional Competitiveness³³);

– Глобальний індекс інноваційної конкурентоспроможності, який розробляє консалтингова компанія Huggins Associates (World Knowledge Competitiveness In-

³¹ <http://www.imd.ch>

³² European Commission, Second Report on Economic and Social Cohesion, 2001.

³³ A Study on the Factors of Regional Competitiveness, A draft final report for The European Commission Directorate-General Regional Policy, 2005.

dex. Benchmarking the Globe's High Performing Regions³⁴).

Проаналізуємо більш детально вищезазначені методи.

Щорічник глобальної конкурентоспроможності Інституту розвитку менеджменту в Лозанні (IMD World Competitiveness Yearbook).

Інститут розвитку менеджменту (IRM) – одна з провідних організацій, яка досліджує конкурентоспроможність країн світу з 1989 р. Починаючи з 2003 р., до рейтингу Щорічника глобальної конкурентоспроможності IRM поступово включали окремі національні регіони. У 2006 р. серед 61 досліджуваної економіки – 8 країв (Баварія, Каталонія, Іль-де-Франс, Ломбардія, Махараштра, Шотландія, Сан-Паоло, Че Янг)³⁵. Включення регіонів до загального рейтингу конкурентоспроможності країн світу мало на меті продемонструвати, що окремі локалітети виступають своєрідними «кишенями конкурентоспроможності» та є активними й успішними учасниками конкуренції за глобальні інвестиційні ресурси. Крім того, на сьогодні регіони набувають дедалі більшої самостійності у розробці та імплементації крайових конкурентних стратегій.

Для оцінки конкурентного статусу країн та регіонів у глобальній економіці експерти IRM використовують 312 критерії, які згруповані в 4 групи факторів та 20 субфакторів (табл. 1).

Таблиця 1

Фактори конкурентоспроможності за методикою IRM

фактори	Економічне зростання (77 критеріїв)	Ефективність управління (72 критеріїв)	Ефективність бізнес-середовища (68 критеріїв)	Інфраструктура (95 критеріїв)
----------------	-------------------------------------	--	---	-------------------------------

³⁴ <http://www.hugginsassociates.com>

³⁵ <http://www.imd.ch/research/publications/wcy/upload/Overall%202006.pdf>

Субфактори	Внутрішня економіка Міжнародна торгівля Міжнародне інвестування Зайнятість Ціни	Державні фінанси Фіскальна система Інституційна структура Бізнес законодавство Соціальна структура	Продуктивність Ринок праці Фінанси Практика менеджменту Традиції та звички	Базова інфраструктура Технологічна інфраструктура Інфраструктура знань Охорона здоров'я та навколишнього середовища Освіта
------------	---	--	--	--

Джерело: www.imd.ch Methodology and principles of analysis.

Необхідно зазначити, що на мезорівні на сьогодні не існує достатньо широкої міжнародної статистичної бази, яка б охоплювала всі 312 використовуваних критеріїв. Для того, щоб включити регіони до системи порівнянь IPM, використовувався метод розрахунку наближених показників. Відсутні аналоги макростатистичних показників для країв розраховувались або відповідно до частки окремого регіону у ВВП країни або до частки населення регіону до загальної кількості населення в країні.

У звіті Європейської Комісії **Second Report on Economic and Social Cohesion** увага фокусується на поглибленні процесу регіональної дивергенції. Так, експерти зазначають, що європейські краї характеризуються диференційованою соціально-економічною структурою та, відповідно, можуть бути об'єднані в певні групи (депресивні регіони, регіони з високою часткою працівників промисловості, краї з високою часткою працівників сфери послуг). У ході дослідження визначаються загальні чинники, які детермінують рівень конкурентоспроможності національних регіонів Європейського Співтовариства, хоча їх відносне значення змінюється залежно від типу досліджуваного краю. Отже, загальними факторами регіональної конкурентоспроможності є:

- рівень зайнятості та продуктивність праці за сучасного рівня зайнятості;
- співвідношення рівнів зайнятості у різних секторах промисловості;
- тренди демографічного розвитку (міграція, старіння населення тощо);
- обсяг прямого іноземного інвестування;

- інвестиції в інноваційну сферу економіки (НДДКР, освіта, інформаційно-комунікаційні технології);
- рівень розвитку локальної інфраструктури;
- якість освіти (особливо частка населення з науковим ступенем та кількість IT-спеціалістів у регіоні);
- інновації та НДДКР (витрати на НДДКР, кількість зареєстрованих та використаних патентів).

A Study on the Factors of Regional Competitiveness

Автори даного звіту здійснили масштабний та ґрунтовний аналіз теоретичних основ крайової конкурентоспроможності. Зокрема, досліджено генезу концепції міжнародної конкурентоспроможності регіонів, ідентифіковано фактори їх конкурентоспроможності та розроблено модель «циліндра конкурентоспроможності регіону». На основі проведеного теоретичного аналізу здійснено емпіричне дослідження щодо визначення чинників конкурентоспроможності європейських країв з урахуванням їх специфічних характеристик і типології.

Отже, європейські експерти виділяють три групи ключових факторів, що детермінують міжнародний конкурентний статус регіону: інфраструктура та доступність; людський капітал; виробниче середовище, які, в свою чергу, включають певні субфактори (див. табл. 2).

Таблиця 2

Фактори регіональної конкурентоспроможності за методикою «A Study on the Factors of Regional Competitiveness»

фактори	Інфраструктура та доступність	Людський капітал	Виробниче середовище
----------------	-------------------------------	------------------	----------------------

Субфактори	<p><i>Базова інфраструктура</i> (авто, авіа- та залізничні шляхи; структура власності)</p> <p><i>Технологічна інфраструктура</i> (інформаційно-комунікаційні мережі, Інтернет, телекомунікації)</p> <p><i>Інфраструктура знань</i> (освітні можливості)</p> <p><i>Якість місць</i> (житлові умови, природне середовище, умови відпочинку, безпека)</p>	<p><i>Демографічні тренди</i> (міграція високоосвіченого населення, культурне розмаїття)</p> <p><i>Висококваліфікована робоча сила</i> (компетенції, інноваційні знання, ноу-хау)</p>	<p><i>Підприємницька культура</i> (здатність до подолання вхідних бар'єрів, готовність до ризику)</p> <p><i>Галузева концентрація</i> (співвідношення основних секторів виробництва, концентрація робочої сили по галузях; частка у ВВП секторів, що виробляють продукцію з високою доданою вартістю)</p> <p><i>Інтернаціоналізація</i> (структура зовнішньої торгівлі, обсяг і структура ПІІ, бізнес-культура)</p> <p><i>Інновації</i> (патентна активність, рівень НДДКР, розвиток дослідницьких інститутів та університетів, співробітництво між компаніями та дослідницькими організаціями)</p> <p><i>Уряд та інституційна спроможність</i></p> <p><i>Забезпеченість виробничими ресурсами</i></p> <p><i>Спеціалізація</i></p> <p><i>Природа та характер конкуренції</i></p>
-------------------	--	---	--

Джерело: Адаптовано автором за A Study on the Factors of Regional Competitiveness, A draft final report for The European Commission Directorate-General Regional Policy, 2005

**Глобальний індекс інноваційної
конкурентоспроможності регіонів світу
консалтингової компанії Huggins Associates (НА)**

На сучасному етапі розвитку теорії конкурентоспроможності дане дослідження є наймасштабнішим, оскільки охоплює 125 регіонів світу. Серед них 55 пред-

ставляють Північну Америку, 45 – Європу та 25 – Азію і Океанію. Експерти НА справедливо твердять, що в умовах становлення економіки знань лише інноваційні конкурентні переваги забезпечують суб'єктам світового господарства досягнення високого міжнародного конкурентного статусу в довгостроковій перспективі. Саме тому глобальний бенчмаркінг (порівняння) національних країв здійснюється на основі аналізу 3 груп чинників, що відображають рівень інноваційної спроможності цих регіонів (табл. 3).

Таблиця 3

Чинники інноваційної конкурентоспроможності регіонів світу за методикою Huggins Associates

Групи факторів	Вхідні потоки			Вихідні потоки	Інноваційна стійкість
	Людський капітал	Фінансовий капітал	Інноваційний капітал		

Індикатори	<ul style="list-style-type: none"> • частка зайнятих • кількість представників креативного класу на 1 тис. осіб • кількість працівників інформаційно-комунікаційного сектора на 1 тис. осіб • кількість зайнятих у біотехнологіях та хімічній промисловості на 1 тис. осіб • кількість зайнятих у машино- та автомобілебудуванні на 1 тис. осіб • кількість зайнятих у виробництві електричного обладнання та приладобудування на 1 тис. осіб • кількість зайнятих у високотехнологічних послугах на 1 тис. осіб 	<ul style="list-style-type: none"> • обсяг венчурного фінансування на душу населення 	<ul style="list-style-type: none"> • обсяг державних витрат на НДДКР на душу населення • обсяг приватних витрат на НДДКР на душу населення • кількість зареєстрованих патентів на душу населення 	<ul style="list-style-type: none"> • продуктивність праці • середньомісячне зростання заробітної плати • рівень безробіття 	<ul style="list-style-type: none"> • державні витрати на початкову та середню освіту на душу населення • державні витрати на вищу освіту на душу населення • сервери забезпечення безпеки зв'язку на 1 млн населення • кількість осіб, що мають доступ до мережі Інтернет на 1 тис. осіб • доступ до широкосмтових каналів зв'язку на 1 тис. населення
------------	---	---	---	---	---

Джерело: World Knowledge Competitiveness Index 2005, Р. 03.

За підсумками дослідження 2005 р., найвищим рівнем інноваційної конкурентоспроможності характеризувалися 9 регіонів США (Сан-Хосе, Бостон, Сан-Франциско, Хардфорд, Сіетл, Гренд Репідс, Сан-Дієго, Рочестер, Лос-Анжелес) та шведський регіон Стокгольм, який посів 8 позицію. Останні позиції у рейтингу належать Будапешту – 121 (Угорщина), Тяньжину – 122 (Китай) та трьом індійським регіонам Мумбаям – 123, Бангалору – 124, Гідерабаду – 125.

Отже, на сьогодні не існує єдиного загальновизнаного підходу до визначення комплексу факторів міжнародної конкурентоспроможності регіонів. Це пояснюється, по-перше, спеціалізацією та, відповідно, формуванням різних економічних типів країв, по-

друге, обмеженістю статистичних баз даних на мезорівні.

Детермінанти міжнародної конкурентоспроможності національних країв

На основі аналізу вищенаведених методик визначення чинників регіональної динаміки ми ідентифікували такий комплекс ключових детермінантів забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національних країв: кластери; людський капітал; підприємства та розвинутість локальних мереж; інновації та регіональні інноваційні системи; якість управління та інституційна структура краю; промислова структура (тип) регіону; крайова інфраструктура; інвестиційна привабливість та характер прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в регіоні.

1. Кластери можна ідентифікувати як групу локально сконцентрованих взаємопов'язаних підприємств, які функціонують у певній сфері та характеризуються спільністю діяльності і взаємодоповнюють одне одного. На думку відомого американського економіста М.Портера, географічна кластеризація – один з найбільш динамічних та швидко поширюваних процесів сучасного економічного розвитку. За його підрахунками, у США функціонує понад 60 експортоорієнтованих кластерів, у яких працюють 32 % загальної кількості зайнятих у країні³⁶. Розвиток інтеркорпоративного співробітництва та встановлення партнерських стосунків між компаніями кластера сприяють зниженню трансакційних витрат, поширенню інформації, процесу інтерактивного навчання та, відповідно, створюють додаткові конкурентні переваги для учасників кластера. Наявність ефективних кластерів підвищує загальний рівень конкурентоспроможності краю, прискорює його включення до глобальних виробничих мереж.

2. Людський капітал. Рівень кваліфікації працівників та їх здатність до креативної діяльності (генерації нових ідей і знань), а також структура насе-

³⁶ A Study on the Factors of Regional Competitiveness. A draft final report for The European Commission Directorate-General Regional Policy, P. 26.

лення визначають ключові складові конкурентного статусу регіону, а саме:

— інноваційний потенціал краю (дослідження американського економіста та соціолога Р. Флориди доводять наявність трикутника залежності «темп інноваційного зростання — талант — привабливість місця»; тобто якщо регіон приваблює високоосвічених, талановитих працівників, то, відповідно, активізується його інноваційна активність та підвищуються темпи економічного зростання і рівень конкурентоспроможності, що, в свою чергу, сприяє залученню додаткової кількості висококваліфікованої робочої сили);

— підприємницький менталітет населення (підприємницька культура залежить од віку, освіти населення, наявних у краї традицій щодо сприйняття ризику та, в свою чергу, впливає на кількість малих і середніх підприємств, динамізм та конкурентоспроможність економіки регіону);

— спеціалізацію краю (на сьогодні спостерігається посилення вертикального поділу праці на інтелектуальні та інші види діяльності саме між окремими регіонами; в краях з інтелектуальною спеціалізацією концентруються центри прийняття рішень потужних транснаціональних та глобальних компаній, які й залучають до виробничого процесу інші ресурсомісткі регіони; як правило, прибутки, отримані в краях зі спеціалізацією нижчого типу, перетікають до країв зосередження управлінських центрів);

— продуктивність праці (рівень кваліфікації робочої сили є ключовим чинником продуктивності праці, що впливає на рівень конкурентоспроможності регіону).

3. Підприємства та розвинутість локальних мереж.

Експерти Європейської Комісії зазначають, що для визначення поняття міжнародної конкурентоспроможності регіону необхідно враховувати, що, «незважаючи на наявність конкурентоспроможних та неконкурентоспроможних фірм у кожному регіоні, завжди існує загальне крайове середовище, яке впливає на формування конкурентного статусу всіх локальних фірм»³⁷. Ключовим елементом формування регіонального середовища є мережі, оскільки саме вони пов'язують між собою різних

³⁷ Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union, Brussels, 1999, P. 5.

суб'єктів у процесі розвитку краю. На сьогодні виокремлюють два типи мереж — формальні (інституційні) та неформальні (базуються на приватних міжособистісних зв'язках). Так, інституційні мережі об'єднують окремі підприємства, державні органи, фінансові організації, освітні заклади тощо. Вони сприяють ефективному розподілу фінансових ресурсів у регіоні (через механізм венчурного фінансування), проведенню масштабних наукових досліджень (за рахунок державних програм фінансування інноваційного розвитку, створення консорціумів, стратегічних альянсів тощо), поширенню інформації (через інститути соціального партнерства: торгово-промислові палати, центри трансферу технологій тощо). Неформальні мережі прискорюють процес дифузії (поширення) інформації. Як формальні, так і неформальні мережі є основою для виникнення та розвитку локальних кластерів, регіональних інноваційних систем, і, отже, сприяють підвищенню рівня конкурентоспроможності краю.

4. Інновації та інноваційна система регіону. В умовах становлення економіки знань інформація перетворюється на ключовий виробничий ресурс, а інноваційний потенціал — на основну конкурентну перевагу суб'єктів бізнес-діяльності. Експерти Європейської Комісії зазначають, що здатність локальних компаній до інновацій, генерування та прийняття нових знань залежить від довкілля: партнерів, конкурентів, споживачів, рівня кваліфікації персоналу, якості інноваційної інфраструктури краю, інституційної системи, законодавчих норм та інших чинників, які безпосередньо чи опосередковано впливають на інноваційний процес. Сукупність даних факторів і утворює регіональну інноваційну систему (RIS)³⁸. RIS являє собою сукупність приватних фірм, державних компаній, громадських організацій, органів влади та центрів творення нових знань і їх подальшої дифузії (таких, як університети, дослідницькі інститути, експериментальні лабораторії, агенції інноваційного розвитку тощо), які поєднані між собою специфічними партнерськими взаємовідносинами, що сприяють інтенсифікації інноваційної діяльності та,

³⁸ European Competitiveness Report 2003.— COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES.— Brussels, P. 126.

як результат, піднесенню рівня конкурентоспроможності краю. Крім того, варто наголосити на необхідності створення ефективного механізму фінансування та наступної комерціалізації досліджень і розробок, наприклад, через систему регіональних венчурних фондів³⁹.

5. Якість управління та інституційна структура краю. Численні емпіричні дослідження доводять існування залежності між характером управління економічним розвитком та регіональним потенціалом і конкурентоспроможністю регіону. Основна тенденція реформування адміністративної сфери краю в країнах ЄС та ОЕСР – це перехід від традиційної системи управління «згори-донизу» до прогресивнішої «знизу-догори». Унаслідок цього відповідальність дедалі більше розподіляється між різними рівнями управління, а також економічними суб'єктами, які представляють приватний сектор та громадянське суспільство (так звані державно-приватні партнерства). Діяльність державно-приватних партнерств запобігає дублюванню функцій та виникненню необґрунтованої конкуренції між аналогічними владними структурами і водночас сприяє розв'язанню макроекономічних проблем у відповідних регіонах.

6. Промислова структура (тип) краю. Конкурентний статус регіону у глобальному економічному середовищі визначається його виробничою спеціалізацією. В умовах загострення глобальної конкуренції високі темпи економічного зростання демонструють лише ті регіони, які спеціалізуються на виробництві продукції чи послуг зі значною часткою доданої вартості (тобто високотехнологічних, інноваційних продуктів). Відповідно до основної спеціалізації виокремлюють три типи виробничих регіонів⁴⁰:

— виробничі майданчики (продуктивність країв даного типу визначається інтенсивністю використання традиційних факторів виробництва – землі, капіталу, праці; за рахунок дешевизни місцевих виробничих ресурсів приваблюють ПІІ);

³⁹ Поручник А. М., Брикова І. В. Регіональна інноваційна система як основа підвищення міжнародного конкурентного статусу національних регіонів // Міжнародна економічна політика. — 2006. — № 5.

⁴⁰ A Study on the Factors of Regional Competitiveness, A draft final report for The European Commission Directorate-General Regional Policy, 2005, P. 37.

— джерела збільшення прибутків (економічне зростання даних регіонів базується на функціонуванні обмеженої кількості секторів, які отримують додаткові переваги в результаті географічної концентрації та подальшої кластеризації; ключовими чинниками конкурентоспроможності тут є кваліфікація робочої сили, внутрішньорегіональний поділ праці, ефект масштабу);

— епіцентри акумуляції знань (регіони даного типу являють собою масштабні агломерації, діяльність яких концентрується навколо великого міста; такі міста-регіони виступають центрами знань та інформації, широко залучені у міжнародну діяльність, пропонують оптимальні можливості для кар'єрного зростання і, відповідно, приваблюють висококваліфікованих працівників; вони також характеризуються високим рівнем НДДКР, інтенсивною підприємницькою та патентною активністю, динамічним процесом створення нових підприємств).

7. Регіональна інфраструктура включає не лише традиційні компоненти (транспорт і комунікації), а й охоплює такі складові, як територіальна інфраструктура, соціальна інфраструктура, інфраструктура знань тощо. Дане розуміння інфраструктури базується на європейській концепції конкурентоспроможності, яка включає такі цінності: соціальний захист населення, якість природного середовища, рівень розвитку системи охорони здоров'я, якість життя населення тощо. Вони є складовими категорії «добробут населення», що, в свою чергу, є важливою компонентою конкурентоспроможності краю.

8. Інвестиційна привабливість та характер ПІІ в регіоні. ПІІ прискорюють темпи інноваційного розвитку краю за рахунок перенесення технологій, інновацій, стандартів якості, ноу-хау (у виробництві продукції, менеджменті, маркетингу тощо). Крім того, ПІІ часто ініціюють виникнення кластерів високотехнологічних та динамічних компаній, що сприяє ефективному включенню регіону до глобальних виробничих мереж. Водночас обсяги та динаміка інвестиційних потоків безпосередньо залежать од ефективності та привабливості крайового бізнес-середовища.

**Модель «циліндра конкурентоспроможності регіону»
як теоретична основа розробки стратегії підвищення
міжнародного конкурентного статусу національних країн**

Визначення факторів локальної динаміки є основою розробки ефективної стратегії піднесення конкурентоспроможності краю. Саме з огляду на це зростає необхідність створення теоретичної моделі ідентифікації чинників регіонального розвитку. Експерти Європейської Комісії пропонують модель «циліндра конкурентоспроможності краю» (рис. 1)⁴¹. Циліндр складається з кількох шарів, а саме: підсумки діяльності крайової економіки, обсяги виробництва, продуктивність і детермінанти регіональної конкурентоспроможності. Отже, «відкриваючи» циліндр шар за шаром, можна дослідити чинники конкурентоспроможності регіонів.

Підсумки діяльності регіональної економіки

Загальним індикатором регіональної конкурентоспроможності є показник валового крайового продукту (ВРП) на душу населення, який відображає (хоча й почасти) рівень життя населення. ВРП є інтегральним показником та складається з таких елементів:

$$\frac{\text{ВРП}}{\text{Населення}} = \frac{\text{ВРП}}{\text{Кількість зайнятих}} \times \frac{\text{Кількість зайнятих}}{\text{Працездатн е населення}} \times \frac{\text{Працездатн е населення}}{\text{Населення}} .$$

⁴¹ A Study on the Factors of Regional Competitiveness, A draft final report for The European Commission Directorate-General Regional Policy, 2005, p.35

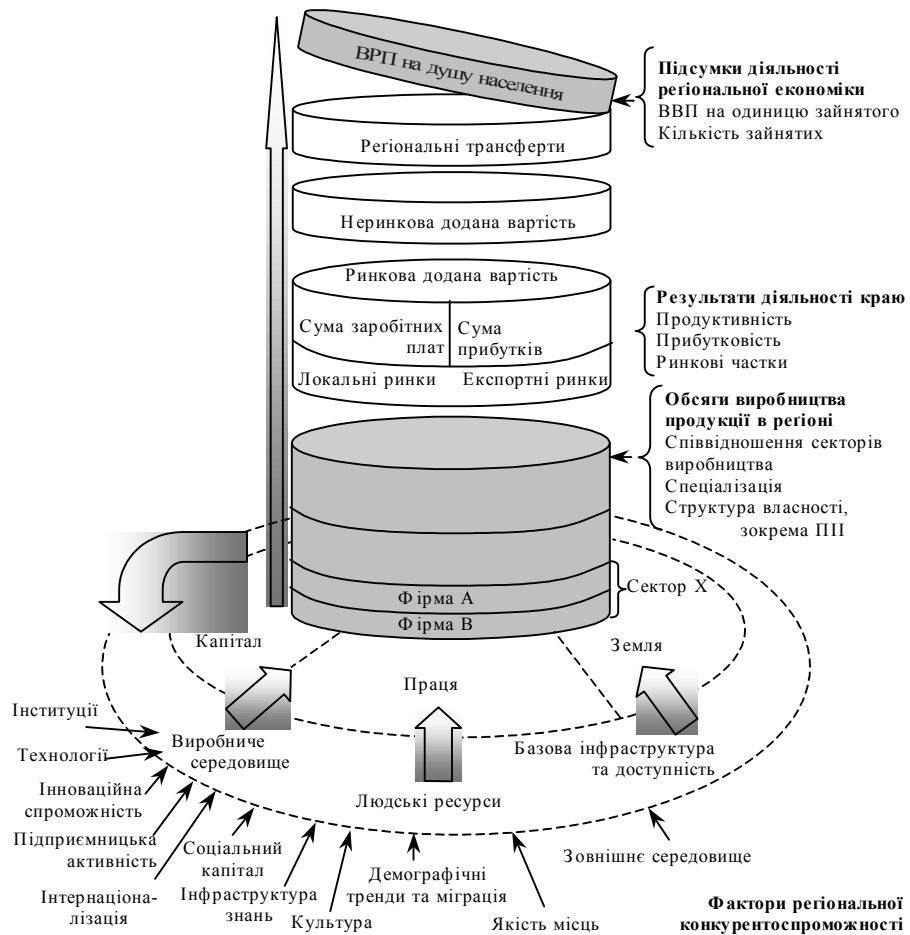

Рис. 1. «Циліндр» конкурентоспроможності регіону

Така декомпозиція показника ВРП на душу населення зосереджує нашу увагу на двох його компонентах: ВРП на одного зайнятого (продуктивність праці) та співвідношення кількості зайнятих і працездатного населення (рівень зайнятості). Отже, рівень конкурентоспроможності краю зумовлений продуктивністю праці та рівнем зайнятості. Водночас необхідно відзначити, що продуктивність є важливим, але не єдиним чинником крайової конкурентоспроможності. Показник ВРП залежить також від обсягу регіональних трансфертів (прибутки від продажу активів нерезидентам, державні та приватні трансферти), а також неринкової доданої вартості (прибутки від діяльності державного сектора

економіки), що особливо яскраво виявляється у периферійних регіонах, де обмежені можливості організації бізнес-діяльності.

Результат діяльності краю – це сукупна ринкова додана вартість, створена в регіоні, яка являє собою загальну суму заробітної плати та прибутків, отриманих суб'єктами господарювання. Варто зазначити, що працівники гарантовано отримують заробітну плату, а компанія – прибуток лише в тому разі, якщо її продукція користується попитом як на локальних, так і на експортних ринках. Отже, ринкова частка регіону (як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках) є важливим чинником конкурентоспроможності.

Обсяги виробництва продукції в регіоні залежать від загального рівня активності локальних компаній, їх інноваційної спроможності та якості менеджменту. Крім того, значною мірою на продуктивність фірм впливає співвідношення основних секторів виробництва та спеціалізація крайових економік, структура власності, зокрема ПІІ.

Детермінанти конкурентоспроможності регіону схематично зображені у вигляді концентричних кіл в основі виробничого циліндра. Традиційні фактори виробництва (капітал, праця та земля) розташовані у першому колі. Вони характеризуються загальною доступністю на глобальних ринках, не створюють унікальних регіональних конкурентних переваг, є основою формування конкурентоспроможності такого типу регіонів, як «виробничий майданчик». Друге коло об'єднує чинники, що зумовлюють інвестиційну привабливість регіону, а саме: інфраструктура та доступність, людські ресурси та виробниче середовище. Дана група факторів має вирішальне значення для формування конкурентних переваг регіонів типу «джерела збільшення прибутків». Крім вищезазначених основних, на інвестиційний клімат у краї впливає сукупність другорядних чинників, об'єднаних третім колом. Ця група так званих м'яких факторів опосередкованої дії має ключове значення в процесі визначення конкурентного статусу регіонів «епіцентрів акумуляції знань».

Формування конкурентоспроможності краю – це динамічний, еволюційний, а не статичний процес. Дана особливість відображена в моделі «циліндра» регіональної конкурентоспроможності через петлю зворотного

зв'язку. Суть її в тому, що діяльність сукупності місцевих компаній впливає на наявність, якість і ціну локальних чинників, які формують конкурентні переваги регіону. При цьому даний вплив може мати як позитивний, так і негативний характер. У свою чергу, активність компаній залежить од комплексу вищезазначених чинників. Крім того, в процесі виробничої діяльності фірми можуть модифікувати певні фактори з метою піднесення власної продуктивності та водночас сприяти зростанню ВРП, а отже, і підвищенню конкурентоспроможності краю.

В економічній літературі з проблем конкурентоспроможності поширеним є підхід, коли створюються загальнотеоретичні моделі формування конкурентоспроможності суб'єктів господарювання без урахування їх специфічних характеристик. Але не потребує доказів той факт, що такі регіони, як, наприклад, сільський округ в Естонії та Лондонський Сіті мають якісно відмінні конкурентні переваги на глобальних ринках та потребують принципово різних підходів до розробки стратегій підвищення регіональної конкурентоспроможності. Саме в даному контексті зростає практична цінність моделі «циліндра» конкурентоспроможності, тому що вона враховує типологію регіонів та дозволяє ідентифікувати окремі комплекси факторів чинників конкурентоспроможності, адекватних рівню розвитку та виробничій спеціалізації країв.

Так, експерти Європейської Комісії пропонують позиціонувати регіони в системі координат, де по осі абсцис фіксується рівень ВРП на душу населення як основа підвищення рівня конкурентоспроможності краю в довгостроковій перспективі, а по осі ординат — щільність населення як передумова поглиблення процесу урбанізації (рис. 2). Крім того, вони визначають співвідношення теоретичних регіональних типів (виробничі майданчики, джерела збільшення прибутків та епіцентри акумуляції знань) з емпіричними (динамічні, космополітичні, спеціалізовані урбаністичні, збалансовані, просторові та занепадаючі регіони)⁴².

⁴² Типологія, розроблена ЄС з метою реалізації програм регіонального розвитку.

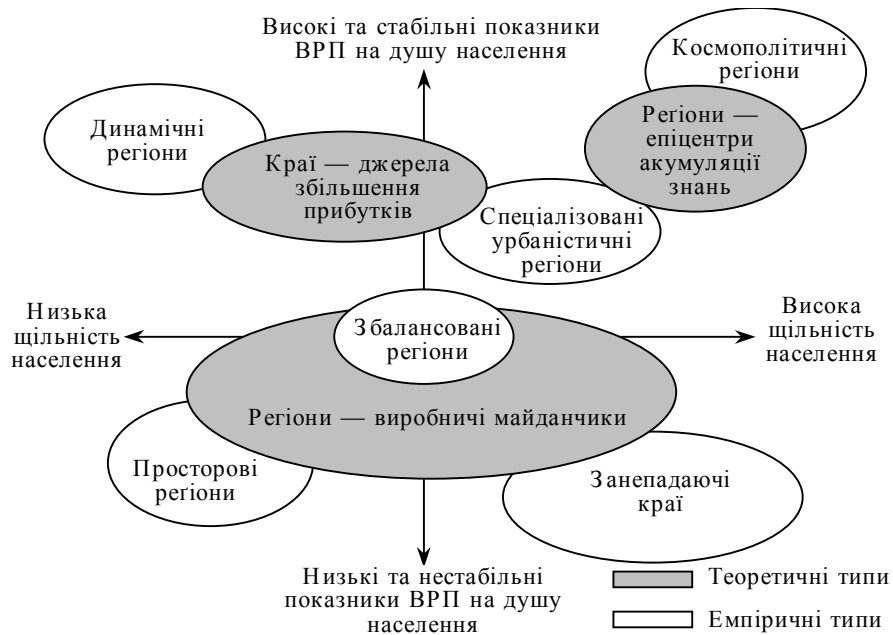

Рис. 2. Співвідношення теоретичних та емпіричних типів регіонів

Використовуючи дану схему, визначимо чинники конкурентоспроможності регіонів різних типів.

Регіони — виробничі майданчики характеризуються низьким або середнім рівнем ВРП. Їх конкурентоспроможність базується на використанні порівняльних переваг, а саме — наявності відносно дешевших традиційних факторів виробництва (праці, землі, капіталу). Конкурентною перевагою таких регіонів є відсутність деструктивних наслідків зростання масштабів урбанізації та концентрації населення у великих містах, що характерно для інших типів країв. Чинники конкурентоспроможності регіонів даного типу належать до категорії базової інфраструктури та доступності, їм притаманні: низька вартість землі під забудівлю, відсутність заторів, сприятливе середовище для придбання приватних помешкань, відносно дешева робоча сила. Даний комплекс чинників сприяє залученню прямих іноземних інвестицій до регіону. Однак слід відзначити, що переважними напрямками інвестування виступають трудомісткі сектори виробництва, які не потребують залучення висококваліфікованих працівників. Прикладами регіонів — виробничих майданчиків є

більшість районів Ірландії, Центральна Шотландія, Норд-Па де Кале.

До теоретичного типу «регіони – виробничі майданчики» відносять три емпіричні групи: просторові, занепадаючі, збалансовані краї. Як правило, просторові регіони (середні показники ВРП та низька щільність населення) є базою для розміщення виробничих і складальних підрозділів ТНК. Назва типу зосереджує увагу на основному призначенні території просторового регіону – слугувати місцем розміщення, бізнес-середовищем локальних компаній. Отже, динаміка крайового розвитку цілком залежить од активності місцевих фірм. Тому часто-густо в разі згортання діяльності ТНК та підвищення рівня безробіття виникає загроза перетворення просторових регіонів на ті, що занепадають (низькі показники ВРП та висока щільність населення). Збалансовані регіони (середні показники ВРП та щільність населення) залежно від зовнішнього впливу демонструють тенденцію переходу або до групи просторових, або занепадаючих регіонів.

Регіони як джерела збільшення прибутків характеризуються високими темпами економічного зростання, середньою щільністю населення, чіткою виробничою структурою. До цього теоретичного типу належать динамічні регіони, основною властивістю яких є розвиток агломераційної економіки, тобто концентрація економічної діяльності в окремих секторах діяльності, де створюється основна частка доданої вартості. Ключовими факторами конкурентоспроможності динамічних регіонів є забезпеченість кваліфікованою та високоосвіченою робочою силою, міжфірмовий поділ праці, наявність досвідчених постачальників, позитивна дія ефекту масштабу. Прикладами даних регіонів на території ЄС є Баден-Вюртемберг, Емілія-Романія, Рональп (Гренобль), Тулуза.

Регіони – епіцентри акумуляції знань характеризуються високими та стабільними показниками ВРП та високою щільністю населення. Даний теоретичний тип об'єднує спеціалізовані урбаністичні та космополітичні регіони, які формуються навколо великих міст або мегаполісів. Конкурентними перевагами цих регіонів є динамічний розвиток агломераційної економіки та високий рівень урбанізації. Відіграючи роль епіцентрів акумуляції знань та інформації, такі міста-регіони

активно включаються у систему міжнародної діяльності та глобальних конкурентних відносин. Широкі перспективи кар'єрного зростання приваблюють до цих територій високоосвічених працівників, представників креативного класу, що, в свою чергу, стимулює НДДКР, патентну та інноваційну активність, підприємницьку діяльність. Комплекс чинників конкурентоспроможності таких регіонів включає: найвищий рівень професійних і креативних здібностей працівників, абсолютно вільний доступ до глобальних інформаційно-комунікаційних каналів, наявність потужних джерел венчурного капіталу, високий рівень розвитку бізнес-послуг, сприятливе культурне середовище. Прикладами регіонів – епіцентрів акумуляції знань є Лондон, Париж.

Отже, дана типологія регіонів виступає потужним інструментом ідентифікації чинників крайової конкурентоспроможності, адекватних спеціалізації, рівню розвитку, особливостям національних регіонів для розробки та імплементації стратегій підвищення їх конкурентного статусу в умовах глобальної конкуренції.

Висновки

У результаті аналізу широкого спектра теоретичних та аналітичних джерел щодо проблематики визначення факторів формування та нарощування конкурентних переваг і підвищення конкурентоспроможності національних регіонів на глобальних ринках ми зробили такі висновки.

1. Глобалізація актуалізує для країв і локальних утворень необхідність визначення та розвитку стійких конкурентних переваг як критерію їх життєздатності в умовах глобальної конкуренції. Перетворюючи традиційні локальні ресурси на глобальні (тобто загальнодоступні), глобалізація зумовлює постановку проблеми конкурентоспроможності регіону як його здатності відповідати на виклики глобального середовища за допомогою створення та захисту унікальних (як таких, що не можливо відтворити чи скопіювати в інших місцях) локальних конкурентних переваг. Саме в даному контексті надзвичайно актуальною стає проблематика визначення індивідуальних чинників регіональної конкурентоспроможності.

2. Перетворення країв на стратегічних гравців глобальних ринків актуалізує для урядів різних країн розробку теоретичної моделі ідентифікації детермінантів регіональної конкурентоспроможності. Значного поширення нині набули такі міжнародні методики визначення чинників крайового розвитку, як Щорічник глобальної конкурентоспроможності Інституту розвитку менеджменту в Лозанні, Глобальний індекс інноваційної конкурентоспроможності, який розробляє консалтингова компанія Huggins Associates, а також дослідження експертів Європейської Комісії. Водночас необхідно відзначити певну обмеженість даних методик, тому що, по-перше, вони фокусуються на дослідженні чітко визначеного обмеженого кола регіонів, по-друге, вимагають застосування статистичних даних, які часто-густо відсутні на мезорівні, по-третє, не завжди враховують специфічні характеристики країв.

3. В умовах загострення глобальної конкуренції ключовими детермінантами забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національних країв є такі чинники: кластери; людський капітал; підприємства та розвинутість локальних мереж; інновації та регіональні інноваційні системи; якість управління та інституційна структура краю; промислова структура (тип) регіону; крайова інфраструктура; інвестиційна привабливість та характер прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в регіоні.

4. Необхідною умовою для визначення чинників регіональної конкурентоспроможності є врахування їх специфічних локальних характеристик. На сучасному етапі розвитку теорії конкуренції єдиною моделлю ідентифікації чинників конкурентоспроможності національних країв, яка задовольняє дану вимогу, є «циліндр конкурентоспроможності регіону», запропонований експертами Європейської Комісії.

5. Модель «циліндра конкурентоспроможності краю» має високу практичну цінність, адже дає конкретні інструменти (класифікація регіонів) визначення індивідуальних чинників регіональної конкурентоспроможності, адекватних виробничій спеціалізації, рівню розвитку, культурним та історичним особливостям країв. Тож дана модель є теоретичною основою розробки

державних стратегій нарощення конкурентоспроможності національних регіонів.

На нашу думку, саме модель «циліндра конкурентоспроможності краю» як ефективний інструмент ідентифікації чинник регіональної динаміки може бути теоретичним підґрунтям формування та імплементації стратегій підвищення міжнародного конкурентного статусу регіонів України в глобальному економічному просторі.

Література

1. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації. – К.: КНЕУ, 2004. – 276 с.
2. Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна. – М.: Институт новой экономики, 1998. – 864 с.
3. Брикова І. В. Концепція нового регіоналізму в контексті підвищення міжнародного конкурентного статусу регіона: Тези доповіді ІV Міжнар. наук.-практ. конференція «Динаміка наукових досліджень-2005». – 20–30 червня 2005 р. Дніпропетровськ, Т. 19 Регіональна економіка. – С. 15–18
4. Брикова І. В. Теоретичні основи міжнародної конкурентоспроможності регіону // Економіка та підприємництво. – 2006. – № 17. – С. 61–70.
5. Варналій З. С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку // www.niss.gov.ua.
6. Гельвановский М., Трофимова И, Жуковская В. Конкурентоспособность в микро-, мезо-, макроуровневом измерении // Российский экономический журнал. – 1998. – № 2. – С. 18.
7. Глобалистика: Энциклопедия / Гл. ред. И. И. Мазур, А. Н. Чумаков: Центр научных и прикладных программ «Диалог». – М.: ОАО изд. «Радуга», 2003 – 1328 с.
8. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики. – М.: ГУ ВШЭ, 2004. – 493 с.
9. Доклад ЦСИ ПФО «На пороге новой регионализации России» // <http://okrug.metod.ru/books/book1/Doklad/part3/getindex>
10. Калужнова Н. Я. Конкурентоспособность российских регионов в условиях глобализации. – М.: Теис, 2004. – 526 с.
11. Китинг М. Новый регионализм в Западной Европе // Логос. – 2003. – № 6 (40). – С. 67–116.
12. Модестов С. А. Информационное производство как фактор глобальной конкуренции. – М.: МОНФ, 1999.

13. Портер М. Конкуренция: Пер с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2000. – 495 с.
14. Поручник А. М., Чужиков В. І. Сучасна парадигма регіонального розвитку постсоціалістичних країн: Зб. наук. праць «Економіка та підприємництво». Випуск 9. – К.: КНЕУ, 2002.
15. Поручник А. М., Брикова І. В. Регіональна інноваційна система як основа підвищення міжнародного конкурентного статусу національних регіонів // Міжнародна економічна політика. – 2006. – № 5.
16. Селезнёв А. З. Конкурентные позиции и инфраструктура рынка России. – М.: Юрист, 1999. – С. 30.
17. Словник іншомовних слів / За ред. О. С.Мельничука. – К.: Українська радянська енциклопедія, 1977. – 775 с.
18. Соколенко С. І. Кластери в глобальній економіці. – К.: Логос, 2004. – 848 с.
19. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации. – М.: ЭКСМО, 2004. – 544 с.
20. Чужиков В. І. Регіональні інтеграційні стратегії постсоціалістичних країн Європи. – К.: КНЕУ, 2003. – 296 с.
21. Шеховцева Л. С. Конкурентоспособность региона: факторы и метод создания // Маркетинг в России и за рубежом. – 2001. – № 4. – С. 23.
22. A Study on the Factors of Regional Competitiveness, A draft final report for The European Commission Directorate-General Regional Policy, 2005.
23. Asheim B., Isaksen A. Location, agglomeration and innovation: Towards regional innovation system in Norway? STEP GROUP Report № 13-96, Oslo, 1996. – 64 p.
24. Begg I. Cities and competitiveness. – Urban Studies. – Vol. 36. – 1999. – P. 795-809.
25. Camagni R. On the concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading? – Urban Studies. – Vol. 39. – № 13. – 2002. – P. 2395-2411.
26. Cellini R, Soci A. Pop competitiveness. – Banca Nazionale del Lavoro. – Quarterly Review. – LV 220. – P. 71-101.
27. European Competitiveness Report 2003. – COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. – Brussels.
28. Florida R. (2002), The Rise of the Creative Class, New York: Basic Books.
29. Krugman P. Making sense of the competitiveness debate. – Oxford Review of Economic Policy. – 12(3). – 1996. – P. 17-25.
30. Martin R., Sunley P. Slow convergence? Post-neoclassical Endogenous Growth Theory and Regional Development. Working Paper 44, ERSC Center for Business Research. University of Cambridge. Cambridge, 1996.

31. *Maskell P. and Tornqist G.* Building a Cross-Border Learning Region, www.cbspress.dk
32. *National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning* / Edited by B.-Å. Lundvall. L.: Pinter Publishers, 1992. – 342 p.
33. OECD, *Regions at a Glance*, 2005.
34. OECD, *Territorial Review, Competitive Cities in the Global Economy*, 2006.
35. *Ohmae K.* The End of Nation State: The Rise of Regional Economies. L., 1995.
36. *Porter M.* (1998) Clusters and the New Economic of Competition. *Harvard Business Review*. Nov.-Dec., P. 77–90.
37. *Porter M.* (1990) *The Competitive Advantage of Nations*, London, Macmillan.
38. *Ricardo D.* *On the Principles of Political Economy and Taxation*, 1817.
39. *Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union*, Brussels, 1999.
40. *Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union*, Brussels, 1999
41. *Venables A. J.* (2003), «Buzz: The Economic Force of the City», Paper presented at the DRUID Summer Conference 2003 on «Creating, sharing and transferring knowledge: the role of geography, institutions and organizations», Elsinore, Denmark.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2007